

TRÆK AF NORDGRØNLANDS OPDAGELSESHISTORIE III

Af lektor, dr. phil. *Dan Laursen*

(Se tidligere artikler i årgang 1954)

Allerede inden kampen mod Nordpolen var slut, var den videnskabelige udforskning af Nordgrønland indledet. Som naturligt er, var det Danmark, der udstrakte sit undersøgelsesområde til disse egne og blev den førende nation, selvom den svenske »2. Dickson Ekspedition« ombord i »*Sophia*« under Nordøstpassagens besejrer *A. E. Nordenskiöld* havde aflagt et besøg i Kap York området i 1887.

I 1902 trådte fire navne ind på den arktiske arena, navne, som kom til at kaste glans over Danmarks navn, og som hver for sig kom til at virke inspirerende på dansk grønlandsforskning helt op til vor tid: *Mylius Erichsen*, *Knud Rasmussen*, *Harald Moltke* og *Jørgen Brønlund*. Sammen foretog de det første danske forskningsfremstød i Nordgrønland. Som de første kørte de pr. hundeslæde over Melville Bugtens is og overvintrede på Saunders Ø. Ekspeditionen havde iøvrigt arbejdet i hele Vestgrønland, hvor dr. *Alf. Bertelsen* deltog som læge og ornitolog. Resultaterne af ekspeditionen blev mange og forskellige: en udmærket bog om opholdet blandt verdens nordligste mennesker, en række dejlige malerier fra Harald Moltkes hånd, en række antropologiske undersøgelser og en opmåling af Melville Bugtens kyststrækning. Opmålingsarbejdet var en fortsættelse af den kortlægning, der under »Kommissionen for geografiske og geologiske undersøgelser i Grønland« blev udført af *Ryder* og *Bloch* i 1886-87 med *N. V. Ussing* som geolog.

En lang række af Melville Bugtens navne skyldes »Den litterære Ekspedition«, som den kaldes, således Gardes Øer, Hammers Ø, J. A. D. Jensens Øer, Bluhmes Øer og Blochs Ø, opkaldt efter de officerer, der havde gjort en stor indsats i Vestgrønlands opmåling. Balles Øer er opkaldt efter præsten *Nikolej Edinger Balle*, Kjærs Bræ efter præsten og sprogforskeren *Jacob Kjær*, Marie Bræ efter *Mylius Erichsens* kone, Kap Chr. Rasmussen efter *Knud Rasmussens* far, Politikens Bræ og Berlingskes Bræ efter de to københavnske dagblade, der støttede ekspeditionen ved at tage korrespondancer fra deltagerne.

Der er næppe tvivl om, at både *Mylius Erichsen* og *Knud Rasmussen* har haft i tanker, at de med denne ekspedition skulle indlede en ny æra i grønlandsforskningen.

Begivenhederne i årene, der fulgte, viser, at drømmene blev til virkelighed i fuldt mål. Mylius Erichsen var knapt kommet hjem, førend han gik i gang med den ekspedition, der skulle blive højdepunktet og afslutningen på hans liv. Mylius Erichsen havde allerede fra barndommen haft interesse for Grønland. Denne interesse var nu stimuleret så kraftigt, at intet kunne hindre ham, og det lykkedes på kort tid at få samlet midler og mandskab til »Danmark Ekspeditionen til Grønlands Nordøstkyst 1906-08«. Alle grene af naturvidenskaberne var repræsenteret blandt de 28 ekspeditionsdeltagere. Også kunsten var med ligesom på »den litterære«, nu repræsenteret af kunstmalerne *Aage Bertelsen* og *Achton Friis*. En række ekspeditionsmedlemmer fik her deres første oplæring til fortsat grønlandsarbejde: dr. *A. Wegener*, *Peter Freuchen* og *Hendrik Olsen*, der deltog i senere ekspeditioner, og *Anders Lundager*, *H. L. Jensen*, *A. L. V. Manniche* og *Gustav Thostrup*, der på forskellig vis senere udførte en gerning i Grønland.

Ekspeditionens formål var at kortlægge og udforske den fuldstændig ukendte strækning mellem Kap Bismarck (76° 42' n.br.) og Pearys østligste punkt Kap Clarence Wyckoff (82° 52' n.br.). Resultatet blev ypperligt. Det videnskabelige udbytte af ekspeditionen fylder 6 digre bind i »Meddelelser om Grønland«, hvortil kommer det kunstneriske udbytte i form af malerier og tegninger, og ekspeditionens populære beretning skrevet af Achton Friis. *I. P. Koch* nåede sammen med *Aage Bertelsen* og *Tobias Gabrielsen* 12/7 1907 Pearys varde ved Kap Wyckoff, og dermed var Grønlands yderkyst berejst i hele sin udstrækning. *Mylius Erichsen*, *Høg-Hagen* og *Jørgen Brønlund* opdagede Danmarks Fjord og kortlagde området omkring denne fjord og Independence Fjorden og konstaterede derved, at Peary Kanalen ikke eksisterede, og at Peary Land er den nordligste del af Grønland og det nordligste land i verden.

De navne, Danmark Ekspeditionen gav de nyopdagede lokaliteter, udmærker sig ved en vis originalitet og også humor, et træk, der ikke før havde været lagt for dagen i den geografiske navngivning. Der er naturligvis rene hyldningsnavne: Kap Eiler Rasmussen, efter den daværende chef for generalstabens topografiske sektion; Kap Isak Glückstadt og Valdemar Glückstadt Land, efter de to finansmænd, der var donatorer til ekspeditionen. Familien derhjemme mindedes man også: Marie Sophie Gletsjer, efter Mylius Erichsens mor; Kap Peter Henrik efter Mylius Erichsens far; Kap Ludovika efter Hagens mor, o.fl.a. Det nationale islæt, der allerede ses af ekspeditionens navn, viser sig yderligere i Kap Kjøbenhavn, Sjællandssletten, Jyske Aas, Himmelbjerget og i steder, der iøvrigt havde tilknytning til deltagerne i nordturen: Gundersteddal, efter Hagens fødested Gunderstedgaard, Kap Viborg efter Mylius Erichsens fødeby; Kap Kronborg efter slottet, hvor Hagen gik på kornetskole; Kap Holbæk efter byen, hvor han boede som barn, og hvorfra han havde taget sin præliminæreksamen. Andre navne som Hundeskrænten, Pinseskæret, Kap Grundloven og Slutstenen knytter sig til steder med særlige hændelser under ekspeditionen; således Hundeskrænten i Frederick E. Hyde

Fjord, hvor Aage Bertelsen mistede 5 slædehunde, der styrtede ud over skrænten under forfølgelsen af en moskusokse; Pinseskæret og Kap Grundloven, som passeredes på henholdsvis pinsedag og grundlovsdagen; Slutstenen, stedet, der satte punktum for Hagens opmålinger. Det var som nævnt store resultater, ekspeditionen hjembragte, men prisen var også høj, Mylius Erichsen, Hagen og Brønlund satte livet til under hjemrejsen nord fra. Nogle få, men uhyre vigtige skitser, lykkedes det Brønlund at få bragt med sig til depotet på Lamberts Land, hvor hjælpeholdet fandt løsningen på holdets udebliven og samtidig af dets opgave.

Med den opgave at finde de manglende dagbøger og skitser udsendtes kaptajn *Ejnar Mikkelsen* med skibet »Alabama« i 1909. Under sin rejse kortlagde Mikkelsen det indre af Danmarks Fjord og vestkysten af Kronprins Christians Land. Af nye navne skal nævnes Amdrups Højland, Fyens Sø og Leffingwells Nunatak. Amdrup – den senere admiral samt veteran fra Carlsbergfondets Ekspedition til Sydøstgrønland – betegner Mikkelsen selv som sin læremester; Leffingwell var Mikkelsens ledsager på hans ekspedition til Alaska i 1906 og Fyens Sø må betragtes som en analogi til de andre danske stednavne i området.

I 1910 oprettede *Knud Rasmussen* stationen Thule ved North Star Bugten i Kap York distriktet. Hensigten var dels at forsyne eskimoerne med sådanne varer, som de var blevet vænnet til gennem Peary, dels at tjene som basis for videnskabelige undersøgelser. Den første af de berømte Thule Ekspeditioner startede 1912 og gik til egnene omkring Danmarks Fjorden og Independence Fjord. Den var dikteret af den omstændighed, at man intet havde hørt fra *Ejnar Mikkelsen*, der på tredje år selvanden ventede på at komme hjem fra Østgrønland. Med *Peter Freuchen* og to grønlandere *Uvdloriaq* og *Inukitsoq* som ledsagere kørte Knud Rasmussen over Indlandsisen til bunden af Danmarks Fjord, ud gennem denne og ind i Independence Fjord. Det indre af de to fjorde blev kortlagt, foruden at der blev gjort en del naturvidenskabelige iagttagelser. Blandt navnestoffet træffer man Zig-Zag Dalen, der naturligvis hentyder til dalens slyngede forløb, og Valmue Dal på grund af mængden af gule polarvalmuer. Tre navne på Freuchens kort fortjener særlig omtale: Adam Biering Land, Chr. Erichsens Bræ og M. Ib Nyboes Bræ. Da Knud Rasmussen i Danmark havde søgt at samle midler til Thule-stationen, havde han henvendt sig til ingeniør Nyboe, der var interesseret i Grønland, meget initiativrig og med gode forbindelser. Nyboe gik straks ind for tanken, men da han ikke selv rådede over den fornødne Kapital, gik han for Knud Rasmussen til etatsråd *Emil Glückstadt*, der for at hjælpe ønskede, at den daværende regering (C. Th. Zahle I) skulle anbefale oprettelsen af stationen. Da nordmanden Sverdrup havde lignende planer, var daværende indenrigsminister dr. P. Munch imidlertid bange for at støde nordmændene (!), hvorfor den ønskede anbefaling ikke kunne gives. Da det så mørkest ud, henvendte en anden af Knud Rasmussens venner, grosserer *Chr. Erichsen*, sig til en bekendt, ingeniør *Adam*

*I de store slædeekspeditioners tid foretoges rejserne tidligt på foråret i marts-juni.
Var havisen ufremkommelig, var der ofte godt føre på isfoden langs land.*

Foto: Chr. Vibe

Biering, der havde levet og virket en del år i petroleumsfeltet Baku. *Biering*, der var meget interesseret i alt nyt og dristigt initiativ, lovede straks at stille den fornødne kapital til rådighed. Desværre døde *Biering* kort efter, således at *M. Ib Nyboe* og *Chr. Erichsen* alene sammen med Knud Rasmussens far, pastor *Chr. Rasmussen*, kom til at danne stationens og ekspeditionernes komite.

2. Thule ekspedition, der fandt sted 1916-18, havde som deltagere foruden *Knud Rasmussen*, *Lauge Koch* som geolog og kartograf og svenskeren *Thorild Wulff* samt grønlanderne *Hendrik Olsen*, *Ajako*, *Nasaitsoordluarsuk* og *Inukitsoq*. Formålet var en kortlægning af de store fjorde mellem Washington Land og Peary Land, samt en detailopmåling af Melville Bugtens kyster. Resultaterne fra denne ekspedition var også store, navnlig i geologisk og kartografisk henseende. Desværre fik den et tragisk skær over sig, idet *Hendrik Olsen* forsvandt på en jagtudflugt, og dr. *Wulff* døde af udmattelse under hjemrejsen fra arbejdsområdet.

Navnene, der er givet af 2. Thule ekspedition, omfatter dels hyldningsnavne dels beskrivende navne. En lang række lokaliteter er opkaldt efter danske naturvidenskabs-

mænd med tilknytning til Grønland: Steenbys Gletsjer efter professoren i Geografi ved Københavns universitet; J. P. Ravns Højslette efter palæontologen, docent *Ravn*; Hartz Sund efter mosegeologen, der deltog i Amdrups ekspedition; Kap V. Nordmann efter statsgeolog *Nordmann*, der har arbejdet i Vestgrønland, og C. H. Ostenfeld Gletsjer efter professoren i botanik. Også svenske og norske naturforskere har fået opkaldt lokaliteter efter sig: professor *Holtedal*, *Sven Hedin*, *De Geer*, *Quensel* og *Gunnar Anderson*. En del af Grønlands Styrelses embedsmænd i Grønland, der på forskellig vis havde hjulpet ekspeditionen, er ligeledes blevet mindet f. eks.: kolonibestyrerne *Vinterberg* og *Lemche-Otto* samt *Daugaard-Jensen*. Af de beskrivende navne henfører en del til de geologiske forekomster f. eks. Koralhøjsletten, Skalhøjene, Graptolitsletten og Lerbugten, mens andre hentyder til stedets form eller udseende f. eks. Øksbladet, Tungerne, Borgen, Stjernen, Øret, Næbet og flere lignende.

Den næste store ekspedition var »Jubilæumsekspeditionen Nord om Grønland 1920-23« under ledelse af *Lauge Koch*. Den var et udtryk for, at man fra dansk side ønskede i 200-året for Hans Egedes landing i Grønland at fuldende kortlægningen af Grønland udover det rent fragmentariske, der var resultatet af de engelske og amerikanske ekspeditioners sportsrejser. På en række velgennemførte slæderejser dels over indlandsisen dels langs kysterne, hvoraf en rundt om Grønlands nordspids, fuldendtes kortlægningen. Iøvrigt gav ekspeditionen også gode resultater i geologisk og glaciologisk henseende.

Stednavnene falder i forskellige grupper efter den samme retningslinie som på 2. Thule ekspedition, hvilket ikke kan undre, da Lauge Koch var kartograf på begge. Af danske naturvidenskabsmænd, der har fået lokaliteter opkaldt efter sig, er professor i palæontologi *Chr. Poulsen* (Poulsen Klipper); *Morten P. Porsild*, mangeårig leder af den arktiske station i Godhavn (Porsild Gletsjer); geologen, docent *P. Harder* (Harder Gletsjer). Også udenlandske videnskabsmænd er repræsenteret: den amerikanske palæontolog *Romer* (Romer Søerne), den amerikanske meteorolog *Henryk Arctowski* (Henryk Arctowski Iskappe) og den svenske geolog, professor *Troedsson* (Troedsson Klipper). Kochs to danske medarbejdere på ekspeditionen *Nikolaj Nielsen* og *Noe-Nygaard* har givet navn til Nikolaj Nielsens Kyst og Nygaard Bugt. Grønlandsflåden er repræsenteret af skibsførerne *Thorsen* og *Schoubye* (Kap Thorsen og Kap Schoubye), ja selv den gamle bark »Nordlyset« har fået sit uforgængelige minde i Nordlyset Fjæld. Koloninavnene Godthåb, Godhavn og Egedesminde er også benyttet. En del af de daværende politikere er hædret: Nina Bang Fjæld efter vor første kvindelige minister, Slebsager Elv og Neergaard Elv efter de to venstremænd. Koch har endvidere brugt en hel del morsomme eller malende navne; nævnes skal Kaffeklubben Ø, (der refererer sig til de på Mineralogisk Museum ansattes frokostselskab), Trappetrinene, Trolldhat, Hjertet, Nyren og Støvlen for blot at nævne nogle. En del lokaliteter har fået navne fra Kochs hjemstavn: Ubberup Land, Kap Værsløv, Kap Bøgebjerg og Kap Kalundborg. Som rimeligt

*Det gamle Thule, som blev grundlagt af Knud Rasmussen 1910,
er nu blevet forladt på grund af den nærliggende flyvebase.*

Foto: Chr. Vibe

er, dominerer de af Lauge Koch givne navne på denne del af grønlandskortet, og flere kommer til.

Efter den store indsats på 2. Thule- og Jubilæumsekspeditionerne kommer der ligesom en pause i arbejdet i Nordgrønland, måske forårsaget af en stigende norsk aktivitet i Østgrønland. Ganske vist kommer der ekspeditioner; *Rob. Barlett* foretog nogle sommer-ekspeditioner i årene 1925-35, ligesom også *MacMillan* med mellemrum har foretaget sommerture dertil; om noget videnskabeligt udbytte er der ikke tale; det var blot »ekspeditioner« med amerikanske millionærdrenge, der oplevede »The real arctic« ved at lade skægget stå og kun bruge vand til at sejle i. I 1934-35 var der to engelske ekspeditioner til Thule; den ene - en sommerekspedition - under ledelse af geologen *J. M. Wordie*, den anden »The Oxford University Ellesmere Land Expedition« under ledelse af *Noel Humphreys*, der overvintrede ved Thule. I 1936 var Danmark repræsenteret af »Den naturhistoriske Ekspedition til Nordvestgrønland« under ledelse af dr. *Finn Salomonsen* med *Chr. Vibe* som zoolog og *Boye Thorup* som konservator. I 1937-38 var en af *Humphreys*

folk *David Haig-Thomas* leder af »British North West Greenland Expedition«. Ingen af disse ekspeditioner bidrog til Nordgrønlands kartografi.

I 1938 blev arbejdet i Nordgrønland taget op igen med fornyet kraft. Dr. Koch foretog med flyvebåden »*Perssuaq*« fra Spitsbergen 2 flyvninger over Nordøstgrønland. Forinden havde Koch dog i 1933 fløjet over området fra en base ved Norske Øer i Østgrønland. Resultatet af disse flyvninger blev naturligvis et mere detaljeret kort, idet man fløj over egne, som ingen ekspedition nogensinde havde betrådt. Navnene på kortet, som det kom til at se ud efter flyvningerne, har for området imod indlandsisen grønlands-historisk interesse, fordi de danske advokater i Haag under grønlandsprocessen er mindet her, idet 4 kap'er er opkaldt efter den senere udenrigsminister *Gustav Rasmussen*, højesteretssagfører *Georg Cohn*, højesteretssagfører *Steglich Petersen* samt tidligere direktør for udenrigsministeriet *H. A. Bernhoft*, der var delegationens formand.

På Peary Land fik en lang række lokaliteter navne efter Flyveekspeditionen. De falder i flere grupper; en del er hentet fra den nordiske mytologi: Friggs Fjord, Lurgletsjer, Yduns Gletsjer, Odins Fjord o.s.v.; andre er hentet fra middelalderborge i Danmark: Spøttrup Elv, Esrum Elv, Tvilum Elv, Børglum Elv o.fl.a.; også søhelte er med: Tordenskjolds Fjeld, Herluf Trolles Land. Ladegårdsåen kan man nu finde i Peary Land, den ses til gengæld kun som relik i København. Endelig bør nævnes det flotte navn på Peary Lands højeste punkt: Nordkronen, der helt symbolsk kroner verdens nordligste land.

Samme år – 1938 – indledtes »Dansk Nordøstgrønlands Ekspedition«, udsendt af *Alf. Trolle*, *Ebbe Munck* og *Eigil Knuth* til minde om »Danmark Ekspeditionen«. Med m/s »*Gamma*«, ført af en af Danmarks bedste og mest erfarne ishavsskipper, *Knud Rasmussen*s gamle medarbejder, kaptajn *Peder Marcus Pedersen*, drog en talstærk skare af videnskabsmænd afsted. Der overvintredes ved Mørkefjord, hvorfra ekspeditionen udstrakte sit arbejdsområde bl. a. til Kronprins Christian Land. Her arbejdede ekspeditionens geolog, dr. *Eigil Nielsen*, og fra ham stammer en del navne, som imidlertid ligger på halvvøens sydlige side, og derfor falder udenfor nærværende artikels rammer.

På Dansk Nordøstgrønlands Ekspeditions kort findes foruden ekspeditionens egne kartografiske resultater også de, der er opnået af »Den danske Hundeslædeekspedition 1938-39«, ledet af *Elmar Drastrup* med *Finn Christoffersen* som hjælper. Ekspeditionens plan var pr. hundeslæde at rejse nord om Grønland fra østkysten til vestkysten. Da de to slædekørere imidlertid nåede Kronprins Christian Land, vendte de om og kørte sydpå igen efter at have fundet en ny slædevej til Peary Land.

Nye navne på Kronprins Christian Land er bl.a. Vendedalen, i hvilken Drastrup vendte om; Nøglefjeldet, der indeholdt løsningen af visse geologiske problemer; Keglen, et kegleformet fjeld og Kap Prins Knud, efter ekspeditionens protektor *arveprins Knud*.

I 1939 startede »Den danske Thule og Ellesmereland Ekspedition« under ledelse af

James van Hauen med *Chr. Vibe* som zoolog, *Johs. Troelsen* som geolog, *Gudmundur Thorlakson* som botaniker og Knud Rasmussens søn *Niels Christian Rasmussen* som fotograf. Ekspeditionen har endnu ikke publiceret de kartografiske resultater, men et enkelt nyt navn er dog kommet på kortet. Det er ofte sådan, at man for at lette arbejdet i marken samt beskrivelserne i afhandlinger må angive steder, der ikke er navngivet eller afsat på kortene. Dette er tilfældet med Troelsens navn til Blomsterbækken på Inglefield Land, som kom til at hedde sådan, fordi der var så mange blomster i den lille dal, hvorigennem bækken løber.

Den sidste store ekspedition er endnu i frisk erindring: »Dansk Pearyland Ekspedition 1947-50« under ledelse af *Eigil Knuth*. Ved hjælp af flyvemaskine oprettedes stationen »Brønlundhus« ved Jørgen Brønlunds Fjord på sydsiden af Peary Land. På ekspeditionens program var også en fortsat detailopmåling. Området omkring »Brønlundhus« blev opmålt af landinspektør *Thorkild Nielsen*, mens Eigil Knuth selv på en slædetur til det indre af Peary Land gennem Frederick E. Hyde Fjord foretog en opmåling af dette område. Ekspeditionens navne gives i nogen grad efter de samme retningslinier, som er anvendt af tidligere ekspeditioners kartografer. Således fortsættes rækken af mytologiske navne: Heimdals Iskappe, Sleipner Bræ, Trudvang, Hlidskjálv o.s.v. Navne fra frihedskampen er kommet med på kortet: Kap Holger Danske og Kap Bopa efter de to kendte modstandsorganisationer; Citronens Fjord, Flammens Fjord, Kap Erik Bunch efter faldne frihedskæmpere; Kap Ole Chiewitz, Frihedsrådets Elv og flere andre lignende navne vil findes. Johs. V. Jensen Land er landet nord for Frederick E. Hydes Fjord, og man finder også navnegalleriet fra »Den lange Rejse« i Nornegæst Dal, Drengs Bræ, Columbus Sø og Moa Ø. De forskellige fag, der var repræsenteret på ekspeditionen, har givet navn til Landmåler Elv, Glaciolog Elv, Botaniker Elv og Geolog Elv. Over 100 nye navne er blevet indskrevet på kortet over Peary Land, et bevis på, at der endnu er et stykke tilbage, inden Nordgrønland kan siges at være kendt i detaljer.

Dette gælder ikke alene inden for kartografien. De andre videnskabelige discipliners kendskab til forholdene i Nordgrønland er relativt små. Danmark har store traditioner at hævde, det er vor pligt at fortsætte det arbejde, der blev indledet på »Den litterære« og fortsat under store ofre og afsavn, således at vor førerstilling ikke glider os af hænde. Grønland har altid været en hvæssesten for dansk ungdom og initiativ, – og bør fortsat være det.